

4. Ніконова В. Г. Концептуальний простір трагічного в п'єсах Шекспіра: поетико-когнітивний аналіз. Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Сер. Філологія. 2008. Вип. 14. С. 113-122.
5. Нікуліна А. Завірюха: роман-чар. Харків: Віват, 2019. 368 с.
6. Павлушенко О.А. Вербальна експлікація концепту час в авторській картині світу Ліни Костенко. Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Сер. Філологія (мовознавство). 2017. Вип. 25. С. 113-122.
7. Скаб М. Концепт ДУША у свідомості українців XVI-XVII ст. Українська історична та діалектна лексика: зб. наук. праць. Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2007. Вип. 5. С. 11-19.
8. Філоненко С.О. Новий тип героїні української жіночої прози 90-х років XX століття: проблема самореалізації жінки через творчість. Сучасний погляд на літературу: зб. наук. праць. Вип. 10. Київ: ІВЦ Держкомстату, 2006. С. 239-250.
9. Lakoff G., Johnson M. Metaphors We Live By. London : The University of Chicago Press, 1980. 242 p.

Григорович Вікторія

Науковий керівник – проф. Вільчинська Тетяна

ФУНКЦІОНАЛЬНЕ НАВАНТАЖЕННЯ ТЕОНІМА БОГ У РОМАНІ МАРІЇ МАТІОС «БУКОВА ЗЕМЛЯ»

Серед багатства онімної лексики окрему важливу групу становить сакральна онімія (яка стає об'єктом активних наукових пошуків наприкінці XX – початку XXI ст.), що пов'язана зі сферою духовної культури людства – віруваннями, релігією. Релігійна мова є особливою кодовою системою цілого людства, а «релігійне слово є центральною одиницею вираження релігійного контакту. Воно являє собою двобічний мовний знак, який передбачає наявність матеріального (формального) та ідеального (змістовного) аспектів» [4, с. 25].

Теологічна комунікація є одним із найдавніших видів людського спілкування, але її наукове вивчення почалося недавно. Так, питання функціонування теонімічних одиниць перебували в полі зору таких українських учених-ономастів, як О. Белей, Г. Лазаренко, М. Торчинський та інших. Особливості концептуалізації та мовної категоризації сакральної сфери в українській мові досліджували Т. Вільчинська, П. Мацьків, О. Петренко, М. Скаб та інші.

Метою запропонованої статті є проаналізувати варіативну номінацію та дослідити особливості використання теоніма Бог у сталих словесних конструкціях, словосполученнях, висловах.

У своєму романі письменниця закономірно вживає різноманітні назви Бога, відтворюючи народну культуру, побут, звичаї, традиції, уставлені норми поведінки людей різного віросповідання та соціально-політичні умови життя не однієї епохи. «Пізнаючи Господа, людина (письменник) наділяє його певними рисами. Сукупність таких рис утворює образ Бога» [1, с. 231], який у художніх творах реалізується через уживання різних варіантів імен.

Найменування Бога у творі Марії Матіос репрезентовані такими номенами, як: Господь, Бог, Спаситель, Вседержитель, Вищий Розум, Бог-Творець, Отець, Творець, Людино-Бог, Повелитель, Всевидючий Бог-Вседержитель, Всевишній, Святий Всевишній, Ісус Христос. Вказані теоніми відбивають уявлення про місце та роль Господа в релігійній картині світу, персонажів твору та вказують на сприйняття Бога як творця усього світу та його очевидну вищість над усім. Слід зауважити, що однолексемні теоніми-замінники вживаються помітно частіше, ніж дволексемні.

У структурі твору сакральні лексеми часто виконують описову функцію, наприклад, коли йдеться про зовнішність дійових осіб: «Е-е-е...Зістарився тепер, геть подався Іванко Микитюк, давно став білий, як предвічний Бог» [4, с. 509].

Означуючи період Другої світової війни, оніми виконують часову функцію: «Шкіру колись подарував їй Іван Микитюк – Іванко по-сільському, то було десь у тім часі, коли Австрія вже спочивала в Бозі, а Румунія ще сюди не зайшла» [4, с. 507]. У такому контексті теонім надає мовленню відтінку піднесеності, архаїчності.

Авторка акцентує нашу увагу на тому, що український народ, який відчував жах безперервних війн, бачив навколо себе спустошення й нищення, у стражданнях Христа вбачає власні переживання: «Вона махала на знак згоди головою, та туга її не відпускала й не відпускали чорні думки: що з того, що Христос терпів, як вона терпіти більше не в силі» [4, с. 635].

Поширеними в тексті роману є і вітальні конструкції, що виконують етикетну функцію, які широко побутували на теренах змальованої письменницею Галіції: «Писемце Артемових доньок було скупе, як сонце серед зими: добридень – дай Боже, здоров'я, живі-здорові, і просимо дивитися, як там наша хата, бо не знаємо, коли вернемося в Сірук» [4, с. 631]; «Дай, Боже, вам здоров'я, пани офіцери» [4, с. 188].

Сполучення Єзус Марія, що також трапляється в романі «Букова Земля», більшою мірою характерне саме для мовлення жителів Західної України. Адже запозичене воно з польської мови (від *Jesus Maria*). Відповідає цей вигуківий фразеологізм загальновідомому «о Боже!», «Боже мій!» і вжите в романі для вираження подиву: «Єзус Марія! Просто на стежку у вересневу грузь Ева швидко і проворно стелить килим за килимом...» [4, с. 465]. Отже, разом з емоційно-експресивною функцією теоніми ще й допомагають локалізувати сюжет у просторі.

Белике емоційне та експресивне навантаження несуть різні номінації Бога, що входять до складу класичних вигуківих конструкцій та фразеологізмів. Адже в соціально-побутовому чи воєнному житті люди часто звертаються до Бога як до Вищої Сили з різними просьбами, що є закономірним для християнського вірування. «Що менш упевнена людина у завтрашньому дні, то некомфортніше почуває себе в суспільстві, тим більша в неї потреба шукати когось, хто б захистив, був завжди вірний та люблячий» [3, с. 636]. У ході дослідження виявлено чимало таких вигуківих конструкцій, що об'єктивують семантику:

- прохання («І не було тоді в Черемошному ні в малого, ні у старого, ні у грішника, ні у праведника іншого бажання і щирішої молитви, ніж оця щоденна і незмінна, єдина – дай нам, Боже, нічку переночувати, завтрашньої днинки дочекати...» [4, с.14]). Окремо виділимо вислів, який використовують під час звертання до співрозмовника, згадуючи Бога як єдину Вищу Силу, заради якої варто виконати чиясь прохання: «Колего, заради Бога, не варто гніватися. Останніми місяцями я переповнений емоціями» [4, с. 410];
- побажання («Дай, Боже, здоров'я цісареві. Та й Василькам вділи, Господи, здоров'я і віку, щоби мати силу розпоряджатися нажитим добром і добрим іменем предків» [4, с. 66]; «Дай, Боже, вам і вашим дітям здоров'я, пане Василько, за вашу ласку; Най Бог вам відплатить за ваше добро, пане Василько» [4, с. 134]; «І ви будьте здорові і йдіть із Богом! І вибачайте, бо не маю чим вас пригостити» [4, с. 188]; «З Богом, синку. З Богом! Якби що до чого – вертайся пішком. Ноги маєш здорові» [4, с. 500]);
- застереження («О, що сказати! Не приведи, Боже, на панську голову опришка, а в парламент – неграмотного козака-гайдамаку...» [4, с. 69]; «Ти добрий вояк. І я не хотів би, щоб ти, боронь Боже, постраждав через свій язик» [4, с. 220]; «Певно, видів то і Петро, коли німець бував у них у гостях, але, сохрани Боже, щоби він слово безличне сказав їй, чи яке інше дуренство надумав» [4, с. 641]);
- подяка («Дякую Господу Богу, що поміг день переднювати, нічки дочекати...» [4, с. 16]; «...сердечними словами подякувати Господу Богу за те, що дав йому, спадковому носієві фамільного імені і фамільної честі, так багато днів і років, продовживши старий дворянський рід і подарувавши Йордакієві Василькові з Анною Каламуцькою шестеро синів і трьох дочок» [4, с. 58]);
- незадоволення ситуацією, що склалася («А панотець, сердито пощипуючи перед верандою густу борідку, думав: «Тяжкі часи настали, прости Господи!» [4, с. 13]);
- неспокій («Ой, Боже-Боже... – знову заголосила Гнатючка. – Дай Боже, і курці розум, а не лише моєму чоловікові...Чує моє серце – брешуть ті, що селами ходили. Ой, брешуть...Або ти не знаєш, скількох вони вже із села забрали неясно куда? І слова не сказали» [4, с. 499]);

- примирення («Бог із нею – ранковою кавою! У чоловіка мало не всі довколишні гори на плечах, депутатство, справи у крайовій управі. А вона у гніві. Навіщо?» [4, с. 79]);
- докір («Святий Отче, чому ти живеш із заплющеними очима? Чи в тебе немає дітей? Чи тобі вигідно бути сліпим, Святий Отче?!» [4, с. 46]; «Чи ти, Святий Всевишній, давно не чув прокльонів і не бачив удовиних сліз, що так нагло чиниш зі мною, нещасною одинокою жінкою, якщо вириваєш сьогодні з мене серце?» [4, с. 46]);
- смерть («А наступного дня ця ж суча падла, за одну ніч посивіла до останньої волосини, так щиро і непідробно ридає, заламуючи руки та приказуючи над трупом якогось старезного сільського діда, який віддав Богу душу від старости, що Дроздову зі злости хочеться випустити повну обойму в її білу голову» [4, с. 785]);
- здивування («Майн Гот! Ви були в Чернівцях... – чи запитав, чи ствердив Александр. – І я малим гостював у Чернівцях у дядька Георга» [4, с. 601]);
- уповання на Божу силу («Говорити з будь-ким про це невольно. Радитися – невольно. Хіба дві-три слові Федорі Вівчарисі прошептати. Одна надія на Бога» [4, с. 743]; «Отже, добровольці залишаються на короткі військові виправи, які проводитимуть офіцери, тут таки, у Селятині, а далі... Один Господь Бог знав, що мало бути далі» [4, с. 177]).

Проведений аналіз показав, що, використовуючи різні номінації Бога в романі «Букова Земля», Марія Матіос передає внутрішній стан персонажів, які у важкий період свого життя потребують допомоги Всевишнього, а причиною того є глибоке вірування людей у Вищу Силу як єдиного помічника в безвихідних ситуаціях. Найбільший емоційно-експресивний потенціал теонімів демонструють вигуківі фразеологічні сполучення з лексемою Бог. Стилїстика цих мовних одиниць у досліджуваному тексті базується на їхньому традиційному вживанні в народному мовленні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Герчанівська П.Е. Релігійна свідомість українського народу. Мультиверсум. Філософський альманах: зб. наук. праць. Київ, 2005. № 51 С. 94–204.
2. Ковтун А.А. Традиційне і нетрадиційне в семантиці лексеми Бог (на матеріалі прозової творчості Лесі Українки): зб. наук. праць. Луцьк, 2005. Т. 2. С. 353–361.
3. Левицький В. Лексикологія німецької мови: посібник. Вінниця: Нова Книга, 2014. 412 с.
4. Матіос М. Букова Земля. Роман-панорама завдовжки у 225 років. Київ: А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2019. 928 с.